([illegible])

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

ایاک نعبد و ایاک نستعین

بادۂ ناب

یعنی

مجموعہ رباعیات فارسی

از

میر ولی اللہ بی اے ایل ایل بی وکیل ایبٹ آباد

سنہ ۱۹۲۶ء

مطبوعہ کریمی پریس لاہور

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

۷۸۶

دیباچہ

از

جناب چودہری محمد علیخاں صاحب - بی اے ایل ایل بی وکیل ایبٹ آباد

اللہ تعالےٰ نے قدرت کے قوانین کچھ ایسے بنائے ہیں کہ ان میں کسی قسم کی ترمیم کی گنجائش نہیں رکھی - ازل سے لیکر ابد تک یہی قانون بدستور رہیں گے - یہی حال اسلام کے قوانین کا ہے - جب اسلام کا آغاز ہوا چند ایک قانون حکمت ایزدی نے بنائے اور مسلمانوں پر ان کی پابندی لازم قرار دی گئی - وہی اصول اب تک چلے آتے ہیں - مراکو سے چین تک اور روس سے لیکر جنوبی افریقہ تک جہاں جہاں مسلمان پائے جاتے ہیں انہی قوانین کے ماتحت ہیں - اسی واسطے اسلام کو انسان کا قدرتی مذہب کہا جاتا ہے -

قوانین الٰہی کی پابندی یقیناً غیر اللہ کی پابندیوں سے آزاد کر دیتی ہے چنانچہ اسلام میں حریت کی روح ہر ایک نفس میں پھونکی گئی ہے اس مذہب کے

اصول سیدھے سادے ہیں یہی وجہ ہے کہ اسلام نے جلد ہی اقتدار پیدا کر لیا اور دنیا میں لیک قلیل عرصے کے اندر روشنی کی طرح پھیل گیا۔ مغرب کے لوگ ان دنوں میں درندوں کی طرح جنگلوں میں پھرا کرتے تھے۔ مسلمانوں نے اُن کو تعلیم دی اور مہذب بنایا۔ ایک وہ زمانہ تھا کہ حضرت عمرؓ کے نام سے قیصر روم بھی اپنے محل میں کانپتا تھا۔ اور صلاح الدین کی شمشیر کے خیال سے رچرڈ کا آہنین دل لرز جایا کرتا تھا۔ یا آج یہ حالت ہے کہ مسلمان دنیا میں ذلیل و رسوا مارے مارے پھرتے ہیں۔ غلامی کے طوق گردنوں میں ڈالے ہوئے اس کوشش میں ہیں کہ چند ایک مسلمان سلطنتیں جو آزادی کے واسطے ہاتھ پاؤں مار رہی ہیں۔ اُن کو ہمیشہ کے لئے تباہ و برباد کر دیں۔

اس انتہائی زوال کا سبب یہ ہے کہ جس وقت مسلمانوں کے گھر زر و جواہر سے بھر گئے۔ اور بجائے سپاہیانہ لباس کے کمخواب اور ریشم کے کپڑے استعمال کئے جانے لگے لوگوں کا رجوع عام طور سے عیاشی کی طرف ہو گیا۔ مسلمانوں نے فارس کے لوگوں کی تقلید شروع کر دی۔ عجمی فلسفہ نے مذہب میں نئی نئی اختراعیں نکالیں اور ایک عالمگیر تغیر پیدا کر دیا۔ اس اثر کی وجہ سے مسلمانوں کی شجاعانہ صفات زائل ہو گئیں۔ جہاد پر گوشہ نشینی کو ترجیح دی گئی۔ اور جنگل کے شیر مسکین بلی بن گئے۔ آہستہ آہستہ اس فلسفے کی بدولت عیش پسند

لوگوں کا ایک گروہ پیدا ہو گیا جس نے احکام ایزدی کی بے باکانہ تاویلیں کر کے
اپنے عقائد باطلہ کے لئے مذہبی سند پیدا کی۔ ان مدعیانِ تصوف نے مسلمانوں
کو سخت گمراہ کیا۔ ارباب من دون اللہ کی بندگی اور ہر قسم کی بت پرستی جائز
قرار دی گئی۔ اسلام بت پرستی کو تباہ کرنے کے لئے آیا تھا۔ لیکن ان لوگوں
نے عوام الناس کو پھر اسی طرف مائل کر دیا۔ مذہب کے اصول پیچیدہ بنا دیئے
گئے اور اس قسم کی بیہودہ بدعات جاری ہو گئیں۔ جو بالکل اسلام کے منافی
تھیں مسلمانوں کی حالت ناگفتہ بہ ہو گئی اور چاروں طرف مسلمان غلامی کی
زنجیروں سے جکڑے ہوئے نظر آنے لگے۔

خدا کا فضل ہے کہ اب تھوڑے عرصے سے ہوا کا رُخ بدل رہا ہے
مسلمان غفلت کی نیند سے چونک اٹھے ہیں اور قعرِ مذلت سے باہر نکلنے کی کوشش
کر رہے ہیں۔ بعض جگہ تو وہ حصول آزادی کی خاطر اپنی جان اور مال قربان
کر رہے ہیں۔ مدعیانِ تصوف کا رسوخ کم ہو رہا ہے۔ اور خدا کے فضل و کرم
سے وہ دن دور نہیں کہ دشمنانِ اسلام کا طلسم دھواں بن کر اڑ جائے
اور یہ انسانی درندے اپنی وحشیانہ حرکات کی پاداش میں اپنے
کیفر کردار کو پہونچ جائیں۔

ایسے وقت میں جبکہ ہر طرف سے مسلمان غلامی کا جُوا اپنی گردنوں سے

[illegible]

[illegible]

[illegible]

دَورِ اوّل

(بسم اللہ الرحمن الرحیم)

ز فردوسی شنیدی داستانہا
فسون حافظ و خیام خوردی
ز اقبال نبی حرفے نخواندی
ز قرآن خدا حظے نبردی

شکایت می کنی کایں بزم ہستی
ہمہ حرف معماست و رازے
جہاں را دیدۂ اے مرد ناداں
بچشم بادہ مستے نیم بازے

خضر آب بقا خورد است گویی
بر آنم دم [illegible] بی نشان است
ولی بیم که با آن تشنه کامی
سکندر را حیات جاودان است

اگر دشمن نسازد با تو ای دوست
ترا باید که هم با وی بسازی
[illegible] علی الکف [illegible] باش
که یک غازی به از صد فخر رازی

الٰہی دیدۂ بینا بخشم
فروغ از جلوۂ سینا بخشم
دلم از سردی محفل چو برفست
تب از آتش مینا بخشم

چه گوئی حسن مستغنی است از عشق
که از عشق است شان و شوکت حسن
طلبگارے نباشد گر بہ عالم
چه کار آید ترا این دولت حسن

به هر جا بنگری زیر و زبر هست
هر آیینه شیء پیش از سحر هست
که گه در جوش باشد گاه ساکن
بجز بحر پدید پرخطر هست

دلا زنجیری زلف بتانی
زیانکاری که پابند کسانی
چه می‌گویی که من یک قطره آبم
زمین بشنو که بحر بیکرانی

مرو بیهوده پیش بیکن و مل
چه حاصل باشدت زین سعی باطل
میاموز حکمت از یونان و فاراب
چراغ راه خود خود باش اول

مرا در جام کردند آتش و آب
ولی دادند گوئی همچو سیماب
نمی بینی که دارم هر شب و روز
تب و تابی به بیداری و در خواب

زمانه بر سر پیکار و جنگ است
ترا پیوسته فکر جام و چنگ است
دلا این پستی اندیشهٔ تو
نگر از سحر جادوی فرنگ است

یکی در جلوه زار وادی دل
بیا ای باعث آبادی دل
مرا آزاد کن از بند اصنام
به بند عشق هست آزادی دل

مجو از عاشق آشفته حالی
صلاح کار یا حسن مقالی
شدم چون مرغ بریان ز آتش عشق
پری مانده مرا باقی نه بالی

نمی‌بینی که در صحرا و گلزار
همان ابر بهاری شد گهربار
بصحرا در بود خار مغیلان
بروید در چمن گلهای بسیار

زمین و آسمان در دور پیهم
بود هر ذره در گردش بعالم
نباشد در بسیط و هر چیزے
زمین خانه جز فرزند آدم

جهانها باشد اندر هر جهانے
برآور زین جهان دیگر جهانے
اگر چشم خرد داری ببینی
جهانے در جهانے در جهانے

دلا تا کے با صنام مجازی
کنی عمرت بناز و عشق بازی
بت دیگر تراشی ہر زمانے
خداوندے برائے خود بسازی

کسے کو حکمت از قرآن پذیرد
ز ہر نقش لذت معنی بگیرد
ہمے داند کہ ہر حفظ ناموس
اگر میرد دگر ہرگز نمیرد

جنون کاملان طوفان جوش است
نه از بی‌ربطی اجزای هوش است
خرد را هر زمان شأنی است دیگر
گهی خاموش و گاهی در خروش است

حیات جاودان در جوش مستی است
فنا اندر نگونساری و پستی است
بچشم خرد بحث کهینی
نهان اندر پس اسرار هستی است

بقانون است سیر ماه تابان
بقانون است دور چرخ گردان
نباشد زندگی بیرون قانون
بقانون است ربط پیکر و جان

نماند هیچکس دائم بشبانی
بود هر غمی را کرانی
نه بینی که پیش از بهاری
ریاض دهر را باشد خزانی

گلی دیدم به دست گلعذاری
بگفتم ای خوشا وقت تو باری
بگفتا خارزار است شاخسارم
بیچو نشتر ز بازوی نگاری

اگر در دل نشسته داری دلی هست
گرامی گوهری و کاملی هست
و گر افسرده و سرد است و بی سوز
به نزد عاقلان مشت گلی هست

بیا ساقی می چون ارغوان بخش
بیاد مشت خاکی را روان بخش
زمانی در جهان خاموش بودم
بیا و بی زبانی را زبان بخش

چو چشم نرگس نامزائی با تو بنشست
که یک جا هست هم بالا و هم پست
بزیر چرخ همرنگی است مشکل
گل سرخ و همنشین برگ سبز است

ز نوشیان نباید داشت یاری
که باشد پیشه شان زهر است ماری
بود بے درد دین سوز و بے سود
که باشد کفر را هم سوز و سازی

حساب عمر نه از ماه و سال است
نه از مستقبل و ماضی و حال است
بود از کارها اندازهٔ عمر
که عمر بے عمل خواب و خیال است

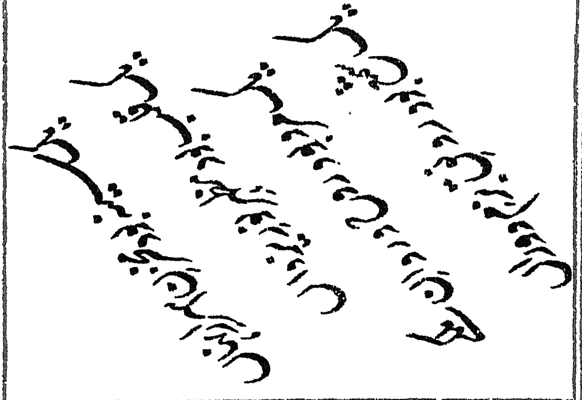
کسی کو راست حسرت مایهٔ عیش
ز وصل یار هم حظّی نگیرد
حیات عشق باشد از تمنّا
بماند هر که این بیم از آن میرد

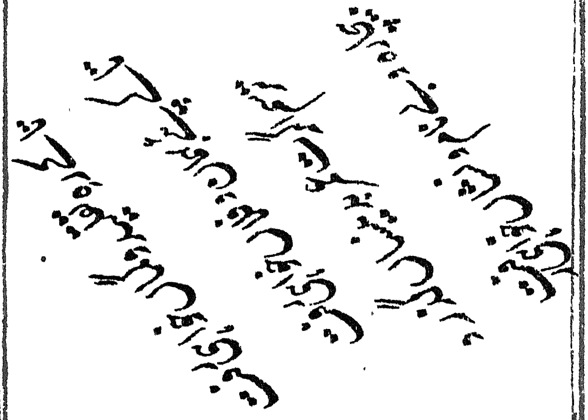
ندانم حکمت اسلامیان چیست
ز ترسایان نخواندم هر چه خواندم
مرا معذور دار ای مرد هشیار
که مرکب در ره ظلمات راندم

دَورِ دوم

ما قول نبی دُرّ ثمین است ابدل
اسلام همین است و همین است ابدل
گر حب تو زین لولوے لالاست تهی
لغو است گرت دعوی دین است ابدل

چون گل گر از نسیم بریزی پریشان باشی
رسوا سرم محفل و حیران باشی
چون نافه به هم بپیچ گر تیز گردی
پیوسته بجز دو عالم و نازان باشی

ای شمع رخت رونق کاشانهٔ دل
دیوانهٔ تو هر دل فرزانهٔ دل
خواهم که شوم محرم بزم مستی
ای واقف اسرار نهان خانهٔ دل

از گرد شده پستی خود مایهٔ ناز
پامال جهان شد بجهان تگ و تاز
وان ذرهٔ بالا رو خورشید طلب
از همت عالی شده گردن فراز

ای بندهٔ حق بندهٔ اغیار مباش
در عشق کسان خوار و گرفتار مباش
لوزینهٔ اغیار بود زهرآمیز
دلدادهٔ دلداری کفار مباش

در راه طلب گام بزن چابک و چست
وان گوهر مقصود همی باید جست
این عمر گرانمایه اگر گوئی هیچ است
با چشم خرد ببین که بس بایسته است

دل خون شد و دردا که ندانم چون شد
اسلام ستم دیدهٔ چرخ دون شد
ای شاه عرب خفته به یثرب برخیز
کاین امت مرحوم بخاک و خون شد

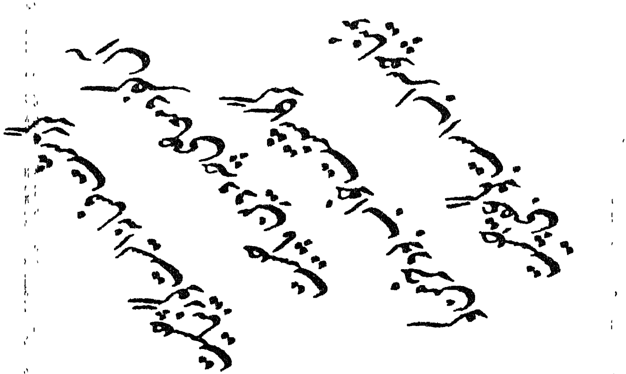
حیف است که زورور روی پیش حریف
در معرکه بازی چه برد مرد نحیف
در بازوی تو حجت هر دعوی تو
بی سود بود دعوی به برهان ضعیف

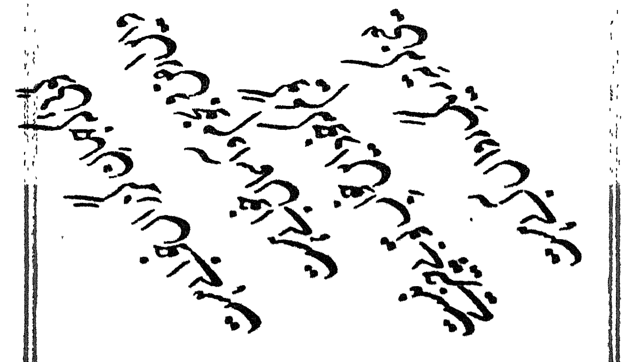
برهان دگر و قاطع برهان دیگر
هر حیله گری حیله آخر خنجر
روشن تر از مهر حجت روشن تیغ
سیف است که شیوه دلیل اکبر

در شعر نیاکم در معنی سفتن
لیکن سخنی است که باید گفتن
نزدیک خردمند بود غایت جهل
در کشتی عمر خود بسی خفتن

خواهی که شوی واقف اسرار نهان
خود را بخدا رسان ز خود باز رهان
یعنی بچو قدم در ره او بنهادی
از راحت و آرام گذر بل از جان

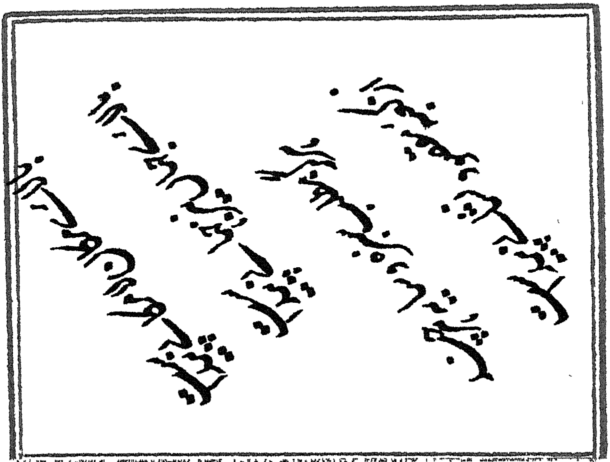
ای ابر کرم رشحه باران سخا
ای شاه دو عالم نظری سوی گدا
ای آنکه رحیمی و کریمی ز کرم
بر حال من ظالم جاهل بخش

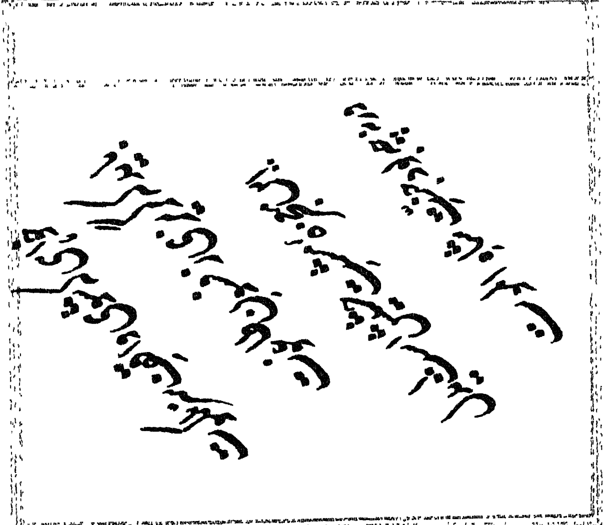

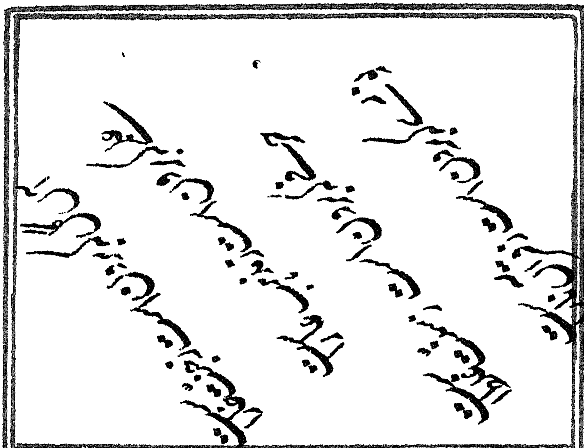

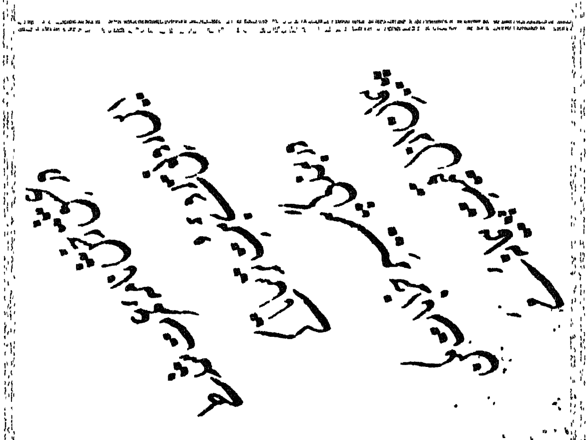
ای که بر سنگی گهر لطف تو کیمیاست
با درد مرا گوشهٔ چشم تو دواست
بر جان من سوخته جان رحمت کن
ای لطف تو بر سوخته را جان افزون

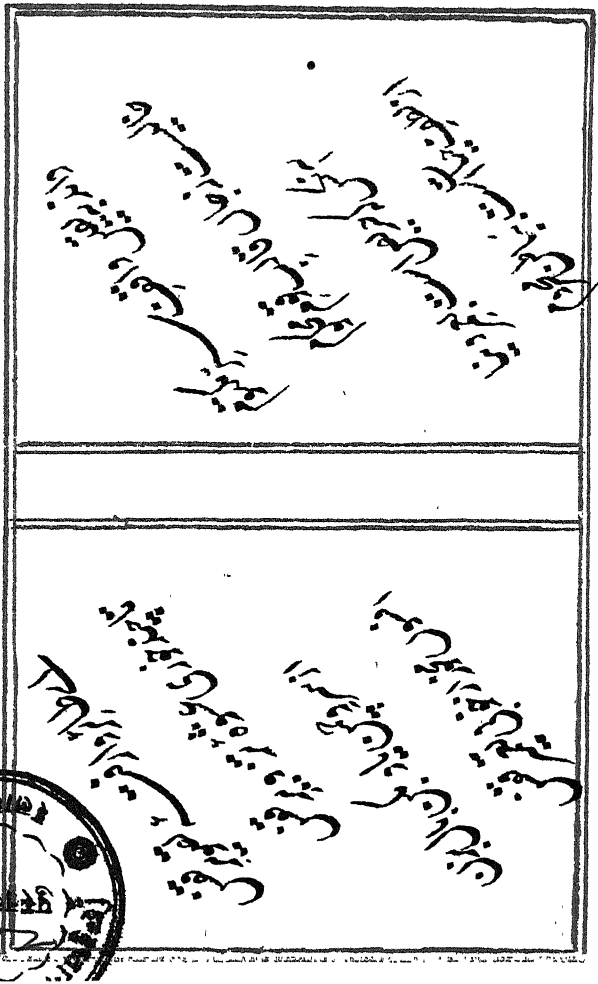
چون کام لعبی ازوی ازنگار مترس
گردوی امروزت ز پیکار مترس
با پیچ زنان چهره مپیچ و زنهار
با دیدهٔ بیدار کن از دوا مترس

ذات تو عدو همیشه ز ادراک بدر
غیر است گمان و ز ادراک بدر
وا است ترا لطف بیان اغیار
کاین منبر نشان است ز ادراک بدر

در خالق و مخلوق تمیز پیداست
بیناست هر آینه و دایم بجاست
توحید نه این است که گوئی همه اوست
توحید همین است که گوئی یکتاست

بس معنی بکر شگفته که ناگفته بماند
بس غنچه که بر شاخ سمن خفته بماند
بس لالهٔ صحرا است که نادیده برفت
بس لولوی لالاست که ناسفته بماند

مستی نگهش روی بتان که نکند
وان سینه سپر چارهٔ چاک کی نکند
ورنه که تو پنهان نگهی نایاب است
والله که ملک سجده بخاکی نکند

در انجمن دهر نشستن بدست
بدنامی و رسوائی و محرومی است
بینی که بهجران و بحسرت خیزد
هر کس که در این بزم بغفلت بنشست

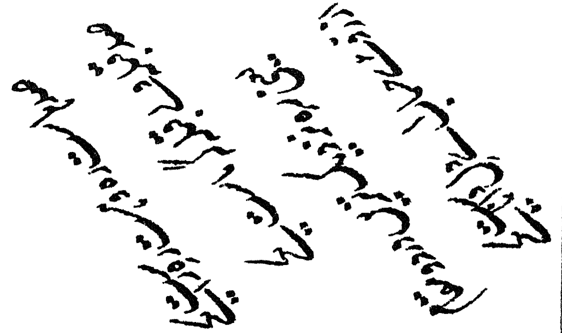
در دامن پیر عقل چنگی زدن
یا شیشهٔ ناموس بسنگی زدن
در معرکه شیر نران گر مردی
یا می خور و چنگ زان چنگی زدن

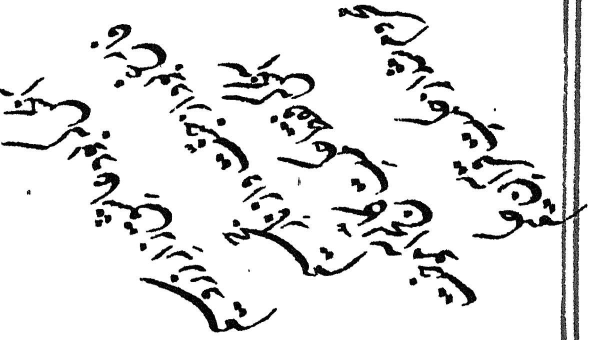
گر در چمن اندیشه خاری نکنی
از فرصت کم نالهٔ زاری نکنی
در سعی و عمل کوش که چیزی بشوی
گر عمر خضر یابی و کاری نکنی

می باش شب و روز ز شیطان در جنگ
یک لحظه ز غفلت کنی شکست و ننگ
در مسلک دین گر بدی ممکن نیست
راهیست که هست از خط اقلیدس تنگ

در جستجوی منزل یار و دلدار
در راه بساز بدشت و کهسار
صد سال اگر صرف دعای بکنی
هرگز نکنی روی زمین را هموار

ای روح تو از روح خدا برخوردار
ای جان تو از جان جهان باجگذار
حیف است که از سحر دولت گذرد
برخیز و بمیدان بیا مومنی وار

کرده است ترا آن خط و کاکل گمراه
غالب بلی کار ترا کرده تباه
ای آنکه کنی دعوی اسلام مکن
در عشق بتان نامهٔ اعمال سیاه

از گردش افلاک چرا این تب و تاب
بالاتری از انجم و مهر و مهتاب
خواهی که فلک برتو جفا ها نکند
دریاب خدا را و خودت را دریاب

ای آنکه ترا آنکه بجز ممکن نیست
سالار طرب از آن نفس ممکن نیست
بی سعی و عمل و آنچه شیرین دادن
و آن نقص جز نقص ممکن نیست

جز چیز بتر از جوهر صلاح غنیست
و آمیزه چو این حسن بنی نیست
بیت طلب ایمان که از رتبه خیر
در دست عدو بیت و اثبات

خلوت دگر و وسعت میدان دگر است
روباه دگر و شیر نیستان دگر است
شاهین دگر و مرغ عالی دیگر
رہبان دگر و مرد مسلمان دگر است

ہر جائے کہ خار است گل خندان نیست
ہر جائے کہ درد است بدان مرہم نیست
گر ماہی مردہ را از موج چہ ترس
ہر چند بلا دریاست جہان طوفانیست

گرم دوری دانه مشو دام آمد
گمنام شدن عار بود نام آمد
در عشق بت رهزن دین و ایمان
کافر شده روی باسلام آمد

در بزم جهان رونق کاشانه تو
از خویشتن آگه نه دیوانه تو
تو جان جهانی و درین بحر وجود
خضر حباب یتیم دردانه تو

در مخزن اسرار گرش راه بُد
هر ذرهٔ ما مطلع انوار شد
واقف نهٔ از خویشتن ای دل درنه
زیبا بنود بندگی پیچ خود

یارب تو مرا دیدهٔ بینا بخش
دیوانهٔ خود را دل دانا بخش
تاکام زنم در رهٔ تو چون شیران
یارب تو مرا قلب توانا بخش

خوش باش و ز بیمیری غم عالم مترس
از خنجر جادوگر بنگال مترس
در گلشن تصویر مجو سرو روان
وز عاقل از دو رنج و جنجال مترس

خوش باش که دنیاست طرب خانهٔ تو
مشهور باطراف شد افسانهٔ تو
برخیز که بنگار نشستن جهل است
حسن چو بود حاصل یک دانهٔ تو

بنیاد تو بر هیچ نبود گر دانی
یکباره زبانی و نداری شانی
نقاش ازل نقش وجود تو بدید
محکم تری از نقش و نگار مانی

دیدی که کس از بیکسی چیز نشود
سنگی سره باشد و بالا برود
تا کس نشود ای جان کز روی قران
مسلم نبود مرد گر عملی نبود

اے وائے بحال تو چہ ناکامی تو
در محفل اقوام چہ بدنامی تو
مشغول بہ کالائے تو دزدِ عیار
مصروف تماشا لب بامی تو

هرگز نبود مصحف عارض قرآن
مومن نکند سجده با بروئے بتان
مسلم نبود نزد خرد کافر عشق
غازی نبود کشته تیر مژگان

ای خواجه جور و ستم دوران
تا چند کنی شکوه و فریاد و فغان
برخیز که در دست تو شمشیر عدالت
زین چرخ جفا دوست را و جهان را ایران

از قول خدا فال سعادت میزن
گفتست که در نهانکده جان را مفکن
این نهانکده دانی چه بود ترک جهاد
تسبیح که خواب آورد و بیدار زن

حیف است که از عرش فتادی بگل
قرآن شد از یاد و همی خوانی زل
این حکمت اغیار نیرزد بجوی
شاگردی باش در بر اسکول

تا چند درین بند و قفس افسردن
زین زندگی تلخ تو خوشتر مردن
دلداری اغیار فسون و حسرت
از دست عدو زشت گلو آزردن

آن صاحب طهارات که پنبه بگوش است
یک حرف نبشته است چو دریافت خموش است
وارسته ز احکام کتاب و سنت
عاشق بود و عشق همین است ادب است

تعلیم ارسطو و افلاطون هیچ است
اسکندرنامه جغرافیون هیچ است
ارشاد نبی مخزن علم و حکمت
این باقی افسانه و افسون هیچ است

گر حال تو یکسان نماند چه غم است

هر جا که روی خار و گل و شهد و زهر است

پستی و بلندی جهان را معنی است

بنیاد که تو خود ساختی [illegible] است

اخبار ز قرآن و ز آیات بگو

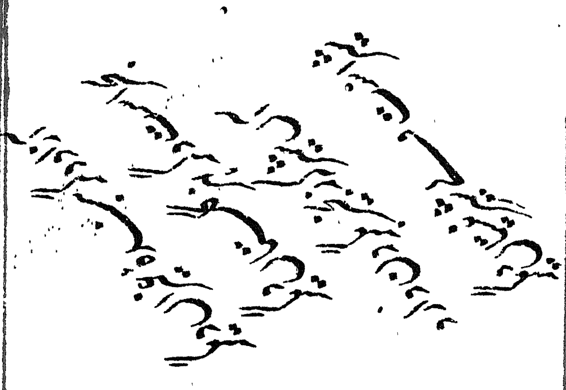
زان رخ و قدح [illegible] حکایات بگو

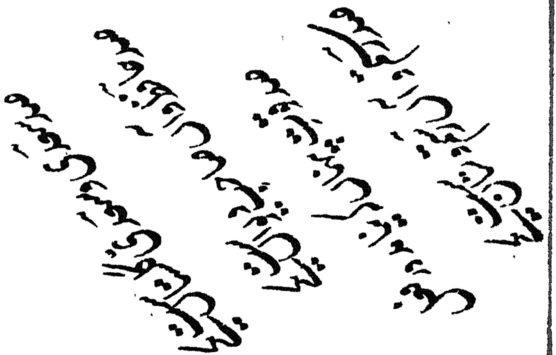
ای رند خرابات نشین بد مست

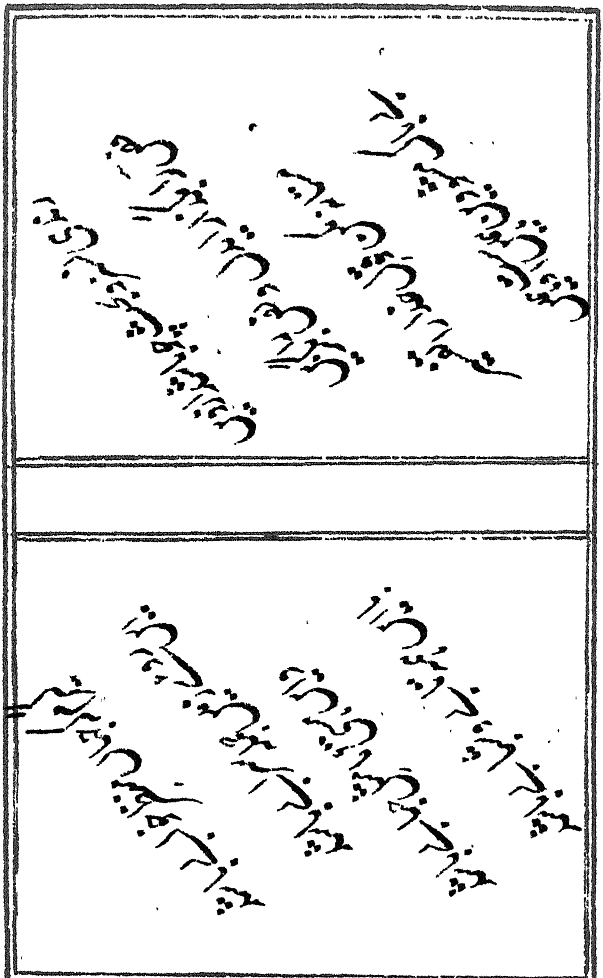
طامات و فضول است ز [illegible] بگو

بی بهره ز قرآن کریمی در فن
مشغول بسقراط حکیمی همه تن
حکمت که بیاموخت ز دیوانه ایست؟
قرأت که بیاموخت ز طفل الکن؟

صد حیف که از نیاز و برفت عدالت
یاسا کار سزاوار نیاز از دست
یک از نگه چشم که موسم بگذشت
ای وای من و وای چنین تربیت

در سینهٔ من حکمت قرآنی تو
در قلب سپیده پرتو ایمانی تو
گاهی بحرم باشد و گاهی در دیر
گر شیخ همین است مسلمانی تو

در آتشکده و دیر برهمن خواهم
رندی ست که محمود و سکندر خواهم
از خیر حرم عشق بگوئی تو
ای پیر مغان رند و قلندر خواهم

زان روز که از دست نهادی شمشیر
روبه شدی ای جان حزین بودی شیر
کمتر ز زنی لاف ز مردی چه زنی
اطفال تو بی نان و سگان دشمن سیر

از نور تو چشم مهر و انجم بینا
از دست زبان تو همه عالم گویا
از نرمی نعل بیابان چو یک
گر بدرد ز لطف تو نشد بابا

هر فعل که در وقت مناسب نبود
مردود بود نزد خدا و نزد خرد
تدبیر تو زان بعد که شد ضربه خورد
مشتی است که بر کله خود باید زد

ای آنکه به تقدیس تو عالم معروف
وی آنکه به حسنی و کرمی در رؤف
خواهیم ز اخلاق بلندت حظی
ای آنکه بهر وصف بلندی موصوف

خواهی که ترا دهم نکو اندرز پیر
مانند جهان نام تو روشن تا دیر
می‌کوش که در دست تو باشد دو چیز
یک چیز قلم باشد و دیگر شمشیر

هر کس بجهان طالب سود خویش است
شیرست که از شکار نکند چون میش است
گر عمر بغفلت نگذاری ای دل
یک لحظهٔ عمر تو ز عمری بیش است

مشغول به تسبیح تو هر ذره خاک
مصروف به تمجید تو عرش و افلاک
بر قلب حزین من غافل کرم
ای لطف تو تسکین دل غمناک

از دست عدو خوردن شیرینی قند
چون دانه دام است که آرد در بند
شاهی طلبی قوت بازو بطلب
در گدیه چه بستانی اگر بوسه چند

در دور زمان خفته‌ای از کجاست
برخیز که در دهر قیامت برپاست
تا عرش رسید نالهٔ مردان حرم
اسلام بفریاد ز دست اعداست

قرآن همه در سورهٔ الحمد نهان
تفسیر همین سوره حدیث و قرآن
در قالب این سوره دل و جانست
ای پاک دل و جان هم آن پاک بدان

قانون خرد اول قانون جهان

قانون نبی باعث نظم دوران

قانون دگر آنکه ز قوم است ساری

قانون نبود قول فلان و بهمان

با پیکر شه بالین و فلکها باشی

تا تاب سر آن حاضر و ناظر باشی

کیمیاگر آمد عشق بجز دل ورزی

آزاد بعشق [illegible] کافر باشی

اے طائرِ دل عاشقِ بند و قفسی
دائم کہ بمعراج ترقّی نرسی
گر بال و پری ہست بکن پروازے
اے تیرہ دروں حیف کہ گمراہ کسی

اے مدعیِ دینِ براہیم خلیل
ایں دوزخ نمرود و چو فرنگ سبیل
اعدائے ترا است فرعون دلیل
اے تازہ کن یادِ بنی اسرائیل

شاهان جهان بزم طرب آراستند

خدام بجام مے خوش آشامند

یک جرعه بهر کس بدهند از مے ناب

بدمست ابد کرده و داع غرقانند

ای تاب و توان کس و ناکس مددی

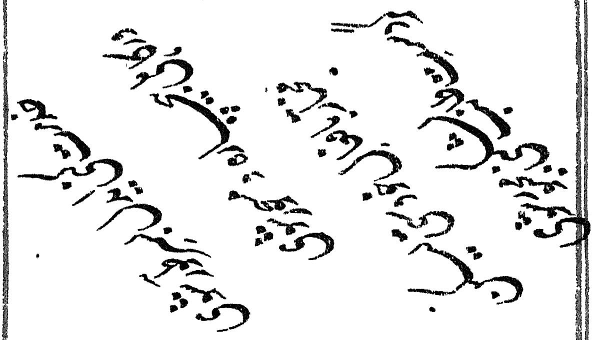
ای روح و روان کس و ناکس مددی

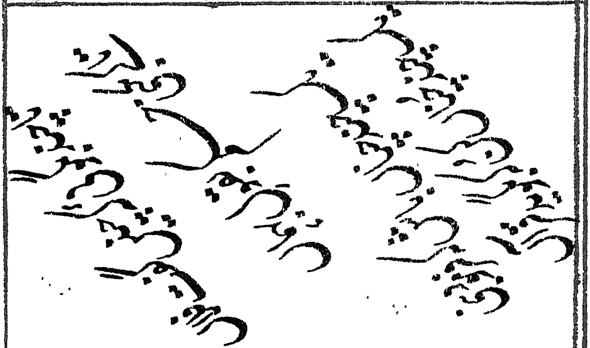
بر جان حزین من ناکس بخش

ای راحت جان کس و ناکس مددی

در مجلس اهل تجارت چنگم
دانی که تجالست نبالم که زنند
آن مرد نکو نبالد که بینی سره
شاید که بود از او به طینت بهتر

گر مردی میا و بر زبان حرف سوال
در جستن مطلب و ادانه میزن پر و بال
محروم ز خیر است کسی که بخت
با همت دون چشم مدار حسن مآل

وارفتهٔ اغیار بناشی ای دل
بیهوده چرا سینه خراشی ای دل
هر روز کنی سجده بدرگاه کسان
هر روز بت تازه تراشی ای دل

ای پیل دمان پیشهٔ بیکاری
ای نایب حق بندهٔ اغیاری
حاشا نشوی طعمهٔ دندان سگے
ای شیر خدا تو چه مرداری

قربان بتان ساختهٔ ایمان را
سر آقا و خدا ساختهٔ غیران را
لعنت بکند خلق بر آن دشمن دین
تو هادی خود ساختهٔ شیطان را

قربان بره کفر نسازی جان را
زشت است که معبود بسازی نان را
کاشانهٔ دل منزل رب العرش است
حیف است که بتخانه بسازی آن را

ای مرد خدا بندهٔ ربّ الناسی
تا چند ازین وسوسهٔ خناسی
حیف است که از فسون [illegible]
داری ید بیضا [illegible] نشناسی

حاسد مشو ایدل بزوال کسان
از حال تو چو شنود حال کسان
این کهنه گلیم که تو داری باشد
خوشتر بنگر که گرمتر از شال کسان

در بزم جهان خوار و تنگ‌دست مباش
مصروف بکار شو و بیکار مباش
گر مردی بدریوزه مرو بر در کس
گر زنده بدوش کسان بار مباش

شهباز شو و کبک مشو سار مشو
کنجشک مشو بلبل گلزار مشو
گر خواهی که ایمن شوی از باد سموم
شمشاد شو و نرگس بیمار مشو

ای قلب ضعیف تو مقام یزدان
با نفخهٔ پاکت دم عیسی قربان
بالای بلند تو چو طور موسی
در پیش تو وادی ایمن پنهان

مجنون به نقش دیده و قیس شیدا
گمنام به هر وادی و دشت پیدا
از جور عدو غم نخورد ای دل گر شود
از خاک شهید ارغنون موسی پیدا

دانم که بدینست نبود رد و قبول
لیکن نکنی ز خویشتن را معزول
تا آنکه بدست تو بود وقت کار
از سعی معطل مشو ای مرد عقول

یک مرد ز صد هزار بدان زنده‌تر است
شیری ز صد آهوی عشق تازنده‌تر است
تابنده‌تر از صد سها یک مه تمام
یک سرو ز صد شاخ سمن تازه‌تر است

غافل بود از خویش هر آنکو خفته است
آن عارف بیدار چه گوهر سفته است
کرده است بیان شان بلند ار
آن پیر که با عظم شناسی گفته است

آن هر دو مشتاق بود عاشق هم
از نالهٔ نی زن شنید از گفته عمر
چون از شب تاریک کشش تسلیم
گوید که هم روز بود شام بخیر

گویم که درین بیشه نهنگی باشد
در خاک تو زنگی و فرنگی باشد
غافل مشو از خود که بقول سعدی
شاید که درین بیشه پلنگی باشد

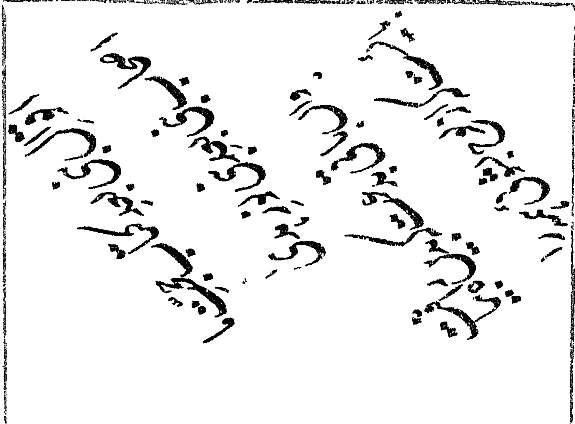
ای آنکه بصیری و خبیری و حکیم
وی آنکه حبیبی و مجیبی و عظیم
خواهم که بهر حال کریمم باشی
ای آنکه جلیلی و دلیلی و کریم

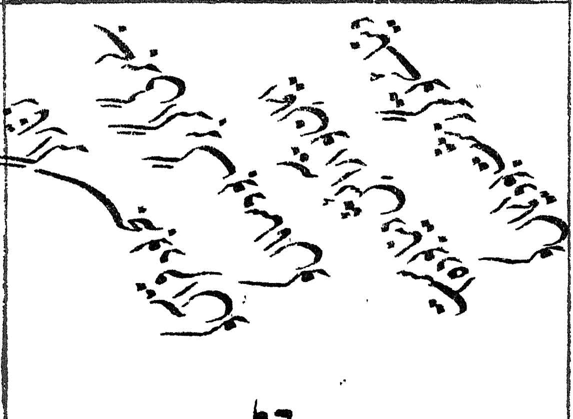
زان پیش که بیچاره شوی در ره گور
میکوش که در دم بر انگیزی شور
زان بعد که اعضای تو از هم ریزند
این نقش شرافت چو سلیمان و چو مور

گویی پر طاوس زبان سے خوشتر
گویم پیر یار طراز سے خوشتر
در عرصه پیکار ز دست کوتاه
از روی خرد دست دراز سے خوشتر

گویم سخنی چند چو طفل الکن
دورم ز ره محمل لیلی آری سخن
اندر پس این آینه بس پیش و پس
برخیز و بیا که صبح بیدار زن

آسان نبود گوهر معنی سفتن
چون طوطی خوشگوی پی معنی رفتن
دانم که نقیض خلقت باطل نیست
بی پرده رواست انا الحق گفتن

هر دور تیم کفر بنگ دگر است
اسلام بهر عهد بجنگ دگر است
موسی ست بهر لحظه بشان دیگر
فرعون بهر دور برنگ دگر است

اے وصف تو از خیال ما بیرون است
اے عرش تو از کون و مکان بیرون است
در راه خودم راهنمائی ے کن
اے جائے تو از هر دو جهان بیرون است

ای که وجود تو ز تو دوست فقط
سر تنکده بود تو بود دوست فقط
حیف است که در بند زبانی هر چیز
زیب تو سرمایه سود است فقط

حکمت همه در حکمت ایمان پنهان
ایمان بکلام همه شناهان پنهان
قرآن همه تحصیل است که خوانی آن را
قرآن همه قرآن پنهان

حرفی که مرا بود از آن حرف نبی
ای سر دلی که وصیت تنبیه نبی
دریای تو را نیست کرانی پیدا
چون جام صدف جان بتان ظرف نبی

محبوب تو هر نظاره‌ای آن دگر است
مطلوب تو هر وقت نشان دگر است
در گوشه تو یک سخن چونی ادا
هر گاه تو هر کمان دگر است

مرغان چمن نغمه سرایند عجب
کالای تو در خواب بمانند عجب
در کلبهٔ تاریک چه جنسی است عجب
خوبان بجهان جلوه نمایند عجب

در وادی عشق تو منم خام هنوز
در جرگ عشاق تو بدنام هنوز
یاران همه در بزم حریم حرمت
بر آوارهٔ صحرا من ناکام هنوز

چون من نی که سپهر و فاروق نی
مردانه بری ز بنده مخلوق نی
در راه طلب تیز رو تیز بران
هر تیشه چکرای که معشوق نی

دریاب که عمر تو هیچ یکبار است
این چشمه بر آب هیچ یکبار است
از نا هیچیکس گیر تقبول شخص
ای ایں ایام سیب ... است

ضایع مکنی فرصت اگر خود دانی
از خانه برون نائی اگر در مانی
می باش بسان سیر گرد صحرا
از قافله پس اگر شوی درمانی

از صلح چو دشمن اگر خواهد جنگ
این صنعت کری با بر شود بی رنگ
در نظم اگر شود آنی گفتن
در نثر اگر شود و قافیه تنگ

هر ذره بیچاره بکارے باشد
در خاک سپیه نیز شرارے باشد
حیف است که با این همه حسن تقویم
انسان طلبگار قرارے باشد

اقبال و نصیب عاشق زار تو باد
افلاک شب و روز بکار تو باد
امروز تو پامال جهانی زین پیش
اقوام جهان باجگذار تو باد

ای امّت مرحوم خدا را بخیز
تا چند ازین غفلت بیجا بخیز
خاکم بدین بین رسول عربی
گشت است بدین لطف علی بخیز

با دعوی اسلام گنه کاری چیست
با این همه سامان زیانکاری چیست
ای آنکه توئی باعث تکوین جهان
این زشتی و این پستی و این خواری چیست

بی‌خار بگلزار چمیدن معلوم
بوی گل مقصود شنیدن معلوم
بی آنکه بسپاری ره ناهموار
تا منزل محبوب رسیدن معلوم

پیمانهٔ اوقات لبالب ز می نیست
در بزم زمان عقل و خرد را ره نیست
پیچیدن مهتاب بگز باشد جهل
کرباس بتنگنای ما پیچیدنیست

گر دعوی مردی است کسالت مفروش
مصروف بکار باش و بخت بکوش
دریاب که امروز ز اوقات عمر است
باقی همه افسانه چه فردا و چه دوش

گر کوه قطعه رحمت کش مرد است
از آنکه سر افگنده و پیش سر راست
هر کس که بود دست تو عنا صحبت اهل
نزدیک خضر و دست عباد اوست

هرچند بود خوب جهاد اکبر
کاین نفس بود دشمن ایمان از هر
لیکن نشود عیان آن را
با دعوی دین ترک صغیر جهادا

از مرگ میندیش ز زر بست و شکست
جهد بکن یاد کن عهد الست
هر کس که باندیشهٔ مرگ است چنین
هر روز گرفتار بمرگ دگر است

در میان شان هزار فرسنگ است
مشک با پشک گرچه هم رنگ است
شعرها است طرفه میزانے
کوه با کاه پیش که همسنگ است

این یکے بندهٔ خداے کریم
وان یکے بندهٔ هوا و لئیم
مرد غازی ست کشتهٔ خنجر
صوفی شهر کشتهٔ زر و سیم

[illegible]

چون نسیم صبا را ای سرا آمیخته

ریز [illegible] پیچ ریخته

چون سیم زلف را ای سرا آمیخته

دین را نام نیک و اکرام است
کفر زشت و زبان و بدنام است
راه کفر است راه ناهموار
راه هموار دین اسلام است

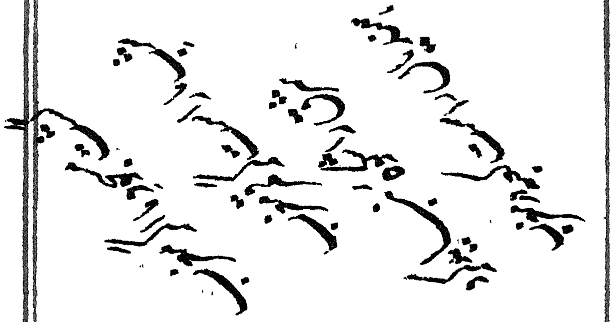
خوب باشد سر آنکه غمازی نیست
جز آنکه راست است بازی نیست
دعوی عشق حق کنی ای خام
جان بازی است عشق بازی نیست

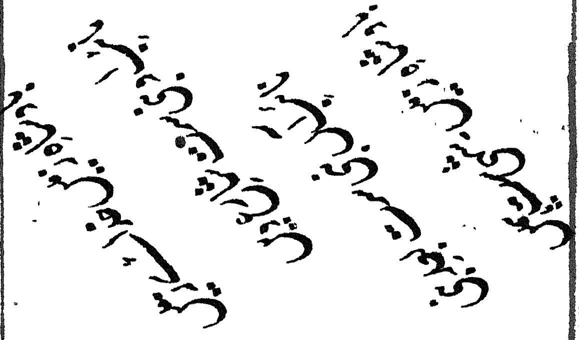
بر رخ اوست والہ نگران
گرو بر شکل دیدہ حیران
دعوی عقل و از خدا غافل
حیف بر کور چشمی انسان

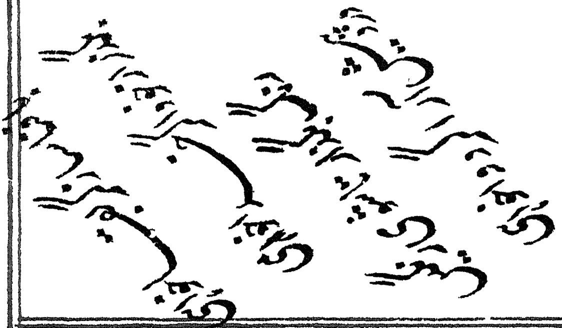
کور به هر که دور بین نبود
مرده به هر که مرد دین نبود
خوار شد هر که دور شد از دین
هیچکس خوار این چنین نبود

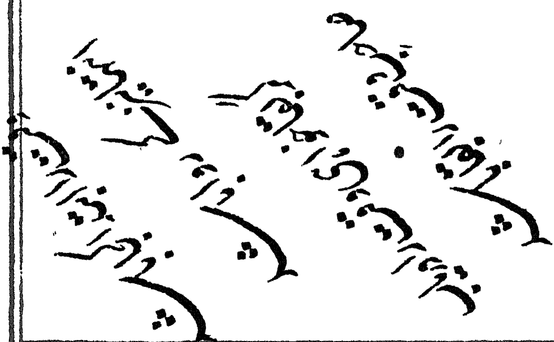
جبریان را ز اختیار چه حظ
خفتگان را ز وصل یار چه حظ
آن دل مرده فسرده را
چون گل چیده از بهار چه حظ

سینه را سرد همچو برف مدار
مرد را سینه هست آتش زار
سینه را آرزو دهد گرمی
سینه بی آرزوست سنگ مزار

خویش را کن ز خویشتن آزاد
یعنی از نفس سرکش پرباد
لوح دل را سفید باید کرد
صبغة الله گر تراست مراد

عشق مردان بود به عرصهٔ جنگ
عشق امرد بود به چنگ و النگ
روز میدان رستمان سرخوش
بددلان وقت کار خیره و دنگ

لطف بهتر به هر کار از درشتی و فضول
بر همه کس که بود مقبول
آن شنیدی که در عرب گویند
ابر بی آب را سحاب ذلول

دل بود وقت ستیز پر و بالم
دل بود آن که تاب احوالم
گفت صاحبدلی صواب اندیش
مردان دل عقوبت عالم

هرچه از غیب رسد بر سرم
خیر محض است گرچه باشد شر
حسن ظن خوش بود بخلق خدا
حسن ظن با خدا بود خوشتر

کشتی عمر تو به بحر روان
سخت میاش تا رسی بکران
دیده در بسیط این عالم
قائل جزیره هیچ کشتیبان

حب جاه کم ز حب دین داری
این بود معنی سبکباری
ترک دنیا سبک سری باشد
نه سبکساری و سبکباری

حفظ ناموس وصف انسانی ست
نام بد از خواص شیطانی ست
دشمنان را ذلیل و خوار بدار
انتقام از صفات یزدانی ست

ای بقای است و فنای تو نیز
ابتدای است انتهای تو نیز
نیست پامال تو زمین فقط
آسمان نیست زیر پای تو نیز

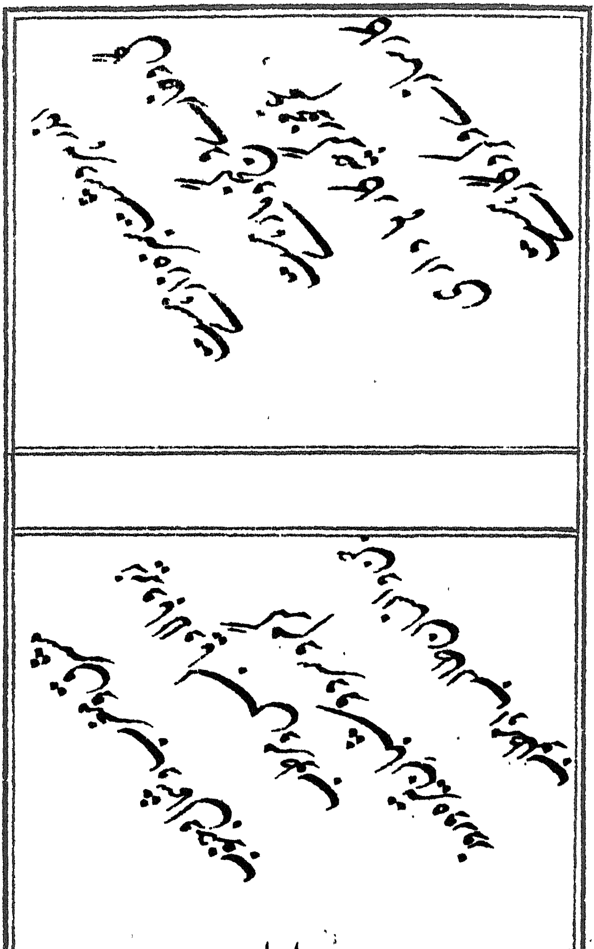
ور توانائی است شان وقار
نازک اندام خوار باشد و زار
گردن افراز سرو و شمشاد است
سر بزانو است نرگس بیمار

شیخ در بند جمع مال و زر است
مانده در گل ز پای تا بسر است
ترک دنیا کند پی دنیا
بنده خواب و خور چو گاو و خر است

من لبریز شکوه بیداد
من رسوای عالم و ناشاد
که از این بند مخلصی یابم
من مسحور عشوه صیاد

گل بیاری و گلشن بیری
درهم آری و خرمن بیری
هست دنیا چو مزرع از خیر
دانه کاری و خرمن بیری

دانه دانه بذکر او مشغول
قطره قطره الف بذکر او مشغول
ذره ذره بحکمت آموزی
بشبان بذکر او مشغول

گنج حاصل نشود بے رنج
این سخن را بعقل و هوش سنج
حکم نادر کے بود هر چند
"ابله اندر خرابه یافت گنج"

حق بود دائم قوت بازو
حق سے جائم قوت بازو
حق بے زور بر کجے بر گشت
حق بود دائم قوت بازو

مردی از غیب گر برون آید

ور دل قوم همت افزاید

تا بپا سازد امت مرحوم

سیف حق یعنی خالد باید

قوت دست گر ز راست پدید

روی اقبال و بخت خواهی دید

تا به حقدار حق او برسد

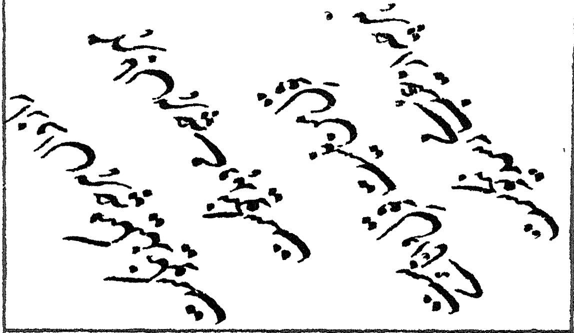
حق فرستاد با کتاب جدید

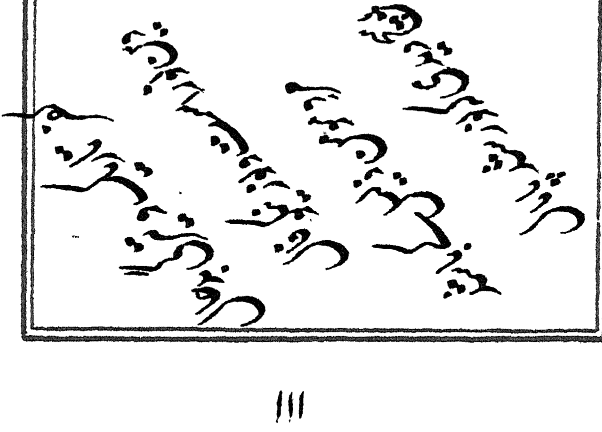
دل غم‌پرور من بی‌تاب
مر طبیعت چو ماهی بی آب
حفظ ناموس درین خیال محال
گریه در خاک و خون دمادم خواب

تا ابد بالا بود ضیا باشد
بار پستی سینه بحر است
مدت عمر ابر در گریه
هستی برق خنده باشد

کار ما و شما بدست خطست
چشم تیز از کسان بدان که خطاست
باک خواهید از خدا نه از غیر
باک زان خداوران شماست

روزی در معرکه سر برده
بهتر از عمر مرد پژمرده
همچنان به که بیشه را شیر است
روبه فربه ز شیر افسرده

[illegible]

[illegible]

سرفراز است هر که شد آزاد
سرنگون است خوگر بیداد
درمیان‌شان هیبت دور و دراز
تیغ چوبین و خنجر فولاد

سخت‌کوشی است سرّ ربانی
راز افسردگی تن آسانی
شیرین موج نغمه دارد
خنده گل فقط پریشانی

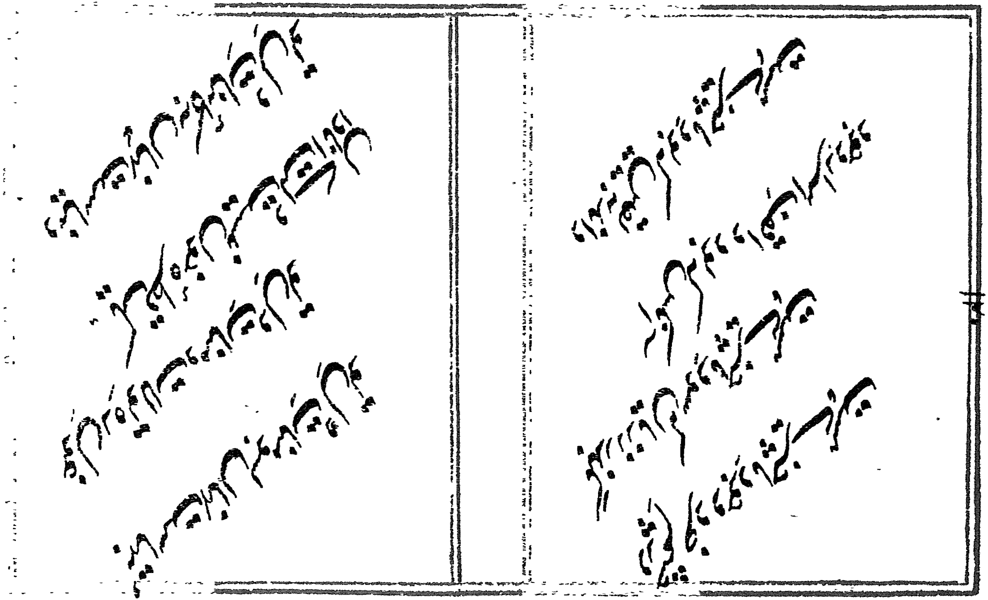

بالا روی سیاره تابنده شوی
وارسته جهان باشی و آگنده شوی
افگنده مشو که همچو خاک تاریک
پامال دونده و هراسنده شوی

ای خفتهٔ بدمست میخانهٔ عشق
وای دشمن عقل و هوش و دیوانهٔ عشق
برخیز که برده است ز تو یار ترا
آن عاشق هوشیار و فرزانهٔ عشق

در بند کسی مباش که اسلام این است
آزاد بود هر آنکه مرد دین است
هر بنده که غیر الله بود عابد غیر
این قول غلط نه و ظاهر بین است

میدان که فلک بسته احکام خداست
تاثیر کواکب سخن بی سر و پاست
این جمله جهان زیر نگین است او را
القصه از وست هر چه زشت و زیباست

عاشق چو شدی ز آتش نمرود مترس
در راه طلب ز بود و نابود مترس
در جست و جوی محمل لیلی چو قیس
از خار و گل و زیان و بهبود مترس

در قطره آب هست دریا پنهان
در ذره ریگ هست صحرا پنهان
غافل نشوی در همه جا بین حق تو
در ذره ذات هست دنیا پنهان

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ای خواجهٔ خواجگان عالم بودی
از جور زمانه خسته حالم بودی
از بندگی پیر مغان فارغ بال
دردم شکسته پر و بالم بودی

تا چشم خرد جهان جان را بین است
تابنده بچرخ دل هزاران اختر
میدان که ز رنگینی این باغ جهان
یک قطرهٔ خون تو بود رنگین تر

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

احکام و اصول دین ز قرآن آموز
نه از قول فلان و فعل بهمان آموز
آمیختن فلسفه با دین بیجاست
حکمت ز نبی و حکم یزدان آموز

ای آنکه به خانقاه نشستی بیکار
برخیز و بیا کسب کن و تخم بکار
مطلوب تو در زاویهٔ عزلت نیست
موجود به جاست به دشت و کهسار

ای آنکه شب و روز لعل بر سودی
روزی که تو بیمار شوی گرد آلودی
با معجزه اینچنین که داری نادان
هشدار که تو در طلسمی دودی

در عهد ضعیف ما سلیمانی نیست
در چاره طبیب همه کنعانی نیست
خود را تو ندیده و گرنه با تو
با بی سر و سامان سر و سامانی هست

از شرک جلی اگرچه رستی ای دل
این دعوی غلط که مخلص استی ای دل
تا خوف ز کسی داری و امید بکس
از من بشنو که بت پرستی ای دل

از منزل مقصود نشان کی یابی
پس مانده از قافله و در خواب ای
ای مدعی عشق حقیقی بشنو
تا جان ندهی در ره او کی یابی

با حال زبون ز حال مستی خوشتر
بی میل و الست از میل هستی خوشتر
ایدل نشوی غیر خدا را عابد
زین فعل سیاه خود پرستی خوشتر

آنانکه بدین مرد این میدان اند
اسرار جهان چنانکه باید دانند
اصل همه اسرار همین یک راز است
آنانکه نخست بشنیده درمانند

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

زاری چه کنی بکار ناید زاری
برخیز و خودت را به جهان زن خاری
ای مرد خدا ز مکر فرعون چه غم
در دست اگر عصای موسی داری

در دست تو دادند ز قدرت چوگان
این گوی زمین برای دولت پیران
ای نور نظر ساعد سیمین بچه کار
گر مردی بیا همین ست گوی و میدان

آن طرز حکومت که پیمبر آموخت
آن جامه که بر قامت ایام بدوخت
از دست یزید شد گریبانش چاک
امروز ببین زمانه اش پاک بسوخت

شاهان زمان تیغ مهابت در دست
قلب تو مسخر شده و همت پست
شاهی ست خدائی و خدائی تو هیچ ست
ای مرد خدا طلب مشو شاه پرست

هر جا که پری وشی ست دیو با او ست
باشند بجهان روز و شب و دشمن و دوست
از خشک و تر و هر چه بیندیشی بدل
در دهر بگو کجا ست مغز بی پوست

هر کس بجهان دوستدار خویش است
هر پیر و جوان بکار و بار خویش است
غافل مشو از سود و زیانت کاینجا
دیوانه هم هشیار بکار خویش است

از من بشنو که قول عاقل خام است
این تیره درون دشمن ننگ و نام است
گوید که خودت را ببلا است بیفکن
لیکن تو این دانه شیرین دام است

آن دست یکی بسینه در پیش نگر
چون بنده نظری بود داغ جبین
خواهی بجهان عزیز باشی و خرم
خود را بخواری و حقارت منگر

شیخی نبود ز مرد فن‌سازی بهتر
گاوی نبود ز اسپ تازی بهتر
صد فیل سیاه را نیابد به عشق سپید
هر بازی یار ز عشق بازی بهتر

دریائے محیط شود آب باریک
تابنده چو ماه شود خاک تاریک
شاهیں شود ار زی پر و بال طلب
پاینده شود رائے و انتر چون دیک

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] آب حیات از وجودت محروم

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

تیرہ شب کفر، صبحِ ایماں روشن
تاریک رہِ فلسفہ، قرآں روشن
باید کہ نگاہم شیشۂ شب بشکن
کاشانۂ دل ز شمعِ یزداں روشن

خواہم کہ ببینمت بایں چشمِ مجاز
پیش آ کہ سرم جان فدائے یک ناز
دانم کہ سرم سنگِ رہِ منزلِ تو
اے جانِ من این سنگ ز رہ دور انداز

هر کسی تا گفت کار او بساز

پیش گفتش رفع غم کردی ایاز

گفت بیت اگر زر در زری هیچ پیچ

با دبیر شعر با طالب [illegible] باز

از من شنو ز پند رو می پیچ

هان قند شعر طالبان پند پدر [illegible]

گمند ار کرد [illegible] پیچد کس

در راه اگر روی [illegible] شیران [illegible]

بہاری

الم

ترا که هست نخیلی ز عمر خضر چه سود
بکار باش که این است مایهٔ بهبود
حساب راه ز میل است نه از زبان خضر
نشان میل نشانی ز منزل مقصود

بیا که نغمه دارد بسان آب حیات
بیا که عالمی دارد چو جان آب حیات
بیا ز خانه برون آ که قوت رفتار
بود بدیدهٔ بینا نشان آب حیات

زعلم و فضل فراوان اگر نگه داری
زکات بخش بدی فاسق و سیه کاری
زکات علم بدان که چیست ای عاقل
همین که یک تن جاهل توانده را یاری

اهانت نکند هر که هم دیده بیداران است
درون تیره ندارد که گوهر کان است
کسی که عار ندارد ز خدمت اغیار
بدان که دشمن دین و عدوی ایمان است

[illegible]

[illegible]

فنا طلب ره او را اگر بقا خواهی
ز بند خویش برون آ اگر خدا خواهی
که معرفت ز دل دردمند پیدا کن
ز لطف عام خداوند گر دوا خواهی

بجنب بود از بت سنگ سخت تر باشد
که هیچ بس نه و سنگ سخت تر باشد
که گوید با بنشین و ز بیش کس ای عیار
وصیت حق لو از جنگ سخت تر باشد

بیا که از نشست تو و چشم تو بستان
که خاک از تو شود زنده از روان
نمودی است بدر از تو بود در روزن
نمودی است سرو بستان از گلستان

اگر قوت بازو کنی جهانبانی
اگر گیرید ز اغیار چنین ستانی
وگر لطف بسی کنی جهان را
بیا دوستان ده که شیرین زبانی

بمن ایل شیوه ز بند و بست شکست

[illegible]

[illegible]

[illegible]

نه مردی است همین یک کلاه و دستار

نه مردی است ز تیغ و به دست خنجر دار

نه مردی است همین آنکه در وغا تازد

که مردی است سرانجام دادن کار

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

اگر امان طلبی از جفای اهل زمان
ز خویشتن بگذر همچو قطره باران
مدار دوش ز بار جهان اگر دوری
چرا بگوشه عزلت نشسته چو زنان

بیا که دشمن جان است حیله سازی غم
بیا که ساز زیان است عشوه بازی غم
بهشت نیست بهشت طلسم گردانی
بیا ز دام مرو از فسون طرازی غم

گدائے تیرہ دلی خوشہ چین اغیاری
بسے بسری فرومایہ و زیانکاری
بجمع الف عدد را امتحان باز کن
بیاد وقت توفیق و قدرتے داری

کریمی پریس لاہور

میں

باہتمام میر قدرت اللہ پرنٹر چھپی